

Handelingssuggesties

Als een probleem is gesignaleerd, dan is het belangrijk om een leerling in de groep begeleiding te geven. Op de volgende bladzijden worden voor de onderscheiden onderdelen A. tot en met D. handelingssuggesties beschreven die direct in de groep te gebruiken zijn. Er wordt in eerste instantie niet specifiek ingegaan op de verschillende aspecten (punt 1 tot en met 15 van de signaleringslijst) en de verschillende deelaspecten. Als er bijvoorbeeld problemen zijn met 'het omgaan met zichzelf', dan worden de handelingssuggesties beschreven onder blok A. Deze suggesties bevatten de kern voor de begeleiding van deze problematiek. Leerlingen die uitvallen op de deelaspecten van 'het omgaan met zichzelf' kunnen prima begeleid worden met behulp van deze suggesties.

De verwijzingstabel naar methoden en materialen (bijlage 5) kan gebruikt worden wanneer er behoefte is aan extra achtergrondinformatie of tips voor de begeleiding op bepaalde gebieden.

De overzichtslijst met methoden voor het aanleren van sociale vaardigheden (bijlage 6) kan gebruikt worden als de school specifiek op zoek is naar programma's op het gebied van de sociale vaardigheden, zowel individueel als in groepsverband.

A. De leerling: omgaan met zichzelf

Algemeen

1. Maak de omgeving zo duidelijk en overzichtelijk mogelijk:

- Zorg ervoor dat het dagritme duidelijk is.
- Maak het dagelijkse klassengebeuren voorspelbaar door duidelijk activiteiten aan te kondigen en licht toe wat er gaat gebeuren.
- Geef duidelijk aan wat er verwacht wordt op het gebied van het gedrag en de leerprestaties
- Treed consequent op en hanteer duidelijke regels.

2. Bevorder het zelfvertrouwen van de leerling:

- Een realistisch zelfbeeld.
 - Het is belangrijk dat de leerling inzicht heeft in zijn zelfbeeld en in hoeverre dit overeenstemt met de eigen mogelijkheden. Indien de leerling inzicht heeft dan kan het zelfbeeld eventueel worden aangepast. Een realistisch zelfbeeld komt het zelfvertrouwen en ook de schoolprestaties ten goede.
 - Geef aan waar kinderen wel goed in zijn en wat er nog geleerd moet worden. Op deze manier wordt er gewerkt aan een realistisch zelfbeeld.
- Laat een leerling meer bewust worden van zijn eigen kunnen.
 - Leer kinderen de positieve kanten van zichzelf te zien en bewust te maken van de dingen die ze wel kunnen. Moedig ze aan dit ook onder woorden te brengen. Laat bijvoorbeeld een leerling iedere dag iets opschrijven wat goed ging en bespreek dit samen met de leerling.
 - Leer kinderen zelf te ontdekken wat ze moeilijk vinden en stimuleer ze dit aan te geven. Hulp kan dan sneller efficiënt worden gegeven.
- Het opbouwen van het zelfvertrouwen t.a.v. het maken van opdrachten
 - Verminder de eisen op leergebied.
 - Geef alleen taken en opdrachten die haalbaar zijn voor de leerling.
 - Probeer leerlingen met een laag zelfbeeld tegemoet te treden met de houding dat je het best kan proberen omdat je fouten mag maken. Op deze manier krijgen ze meer zelfvertrouwen.
 - Probeer de leerling in te laten zien dat fouten ook leermomenten zijn en dat door het maken van fouten nieuwe oplossingsstrategieën ontdekt worden. Op deze manier wordt het vermogen ontwikkeld om te leren kijken naar fouten en die te zien als uitdagingen.
 - Bied leerstof waar die kinderen succeservaringen mee opdoen. Bouw regelmatig toetsmomenten in waarin de vorderingen in de leerstof concreet zichtbaar worden gemaakt. Laat de leerling ervaren dat de inspanning heeft geleid tot succes. Verhoog het niveau van de leerstof pas als de leerling succeservaring heeft opgedaan.

- Leerkrachten kunnen een positief zelfbeeld van leerlingen bevorderen door het geven van effectieve feedback (strategiefeedback). Hiermee wordt bedoeld dat de leerkracht niet alleen voor de leerling het resultaat bepaalt, maar samen met de leerling kijkt hoe hij het heeft aangepakt en waar hij is vastgelopen. Op deze manier worden problemen hanteerbaar gemaakt.
 - Help de leerling bij het plannen en ordenen van leerstrategieën door het gebruik van eigen gekozen strategieën te stimuleren.
 - Probeer leerlingen te motiveren door hen voor de keuze te stellen een uitdaging aan te gaan en ze daar strategieën bij aan te reiken om dingen zelf op te lossen.
 - Streef naar uitbreiding van gebieden waarvoor kinderen zelf verantwoordelijkheid dragen.
 - Het is belangrijk om inspanning en inzet te waarderen. Toon dit altijd, ook wanneer het resultaat minder goed is.
3. Leer een leerling hoe hij op een zelfbewuste manier in allerlei situaties op kan treden waardoor hij zich veiliger gaat voelen. Voor tips, zie de handelingssuggestie 'Relatie met de leerkracht' en 'Omgaan met andere leerlingen'.
4. Leer een leerling op welke manier hij beter om kan gaan met de regels en afspraken die gelden. Voor tips zie de handelingssuggesties 'Relatie met de leerkracht' en 'Omgaan met andere kinderen'.

Faalangst

Probeer zoveel mogelijk structuur aan te brengen in de onderwijsleersituatie door overzicht, orde en regelmaat:

- Algemeen
 - Bereid een leerling voor op wat er komen gaat. Dit kan door van tevoren (s'ochtends of een dag eerder) te bespreken wat er aan de orde komt.
 - Als een leerling erg faalangstig is, bereid de nieuw aan te bieden stof dan eerst een keer voor (bijvoorbeeld met behulp van pre-teaching).
- Met betrekking tot opdrachten
 - Leg duidelijk uit wat een opdracht inhoudt en wat er aan het einde verwacht wordt.
 - Verdeel de taak/opdracht in kleine stappen en geef hoofd- en bijzaken aan.
 - Geef opdrachten die aansluiten bij het niveau van de leerling.
 - Verdeel de opdrachten in deelopdrachten en preek na iedere deelopdracht de resultaten even kort door met de leerling.
 - Laat de leerling van tevoren zelf inschatten hoe het de taak zal volbrengen (moeilijk/makkelijk, hoeveel fouten denk je te maken, krijg je het af, hoeveel tijd heb je nodig etc.).
 - Geef informatie over hoe de opdracht is uitgevoerd, zodat de leerling inzicht krijgt in eigen prestatiemogelijkheden en het zelfvertrouwen vergroot wordt. Betrek daarbij de eigen vooraf gemaakte inschatting van de leerling.
 - Visualiseer wat een leerling al beheerst.
- Geef feedback over het verloop van de uitvoering van de taak zodat het zelfvertrouwen en een reëel zelfbeeld worden gestimuleerd
 - Feedback die betrekking heeft op de taak (liefst zo snel mogelijk na het beëindigen van de taak).
 - Geef positieve taakgerichte of persoonsgerichte bevestiging waardoor een leerling wordt gestimuleerd het vertoonde gedrag voort te zetten.
 - Als er negatieve bevestiging nodig is, betrek dit dan op de taak of de situatie.
 - Het op een goede manier toeschrijven van succes en mislukkingen: kijk samen met de leerling naar de oorzaken voor succes en falen (inzet, het kunnen, het pech hebben, te moeilijke taken, meer oefentijd/instructie nodig hebben, etc.).
- Creëer een affectief klimaat
 - Er is sprake van een vriendelijke en ontspannen sfeer.
 - 'Fouten maken mag, daar kan je van leren' (er wordt niet om fouten van anderen gelachen want fouten maken hoort erbij en iedereen maakt ze).
 - Spreek positieve verwachtingen uit: zeg dat je denkt dat het wel zal lukken en dat de leerling mag vragen als er moeilijke dingen zijn.

- Toon begrip voor de moeilijkheden van een leerling zonder er een afkeuring of waardeoordeel aan te hechten.
- Geef geen onverwachte toetsen maar geef van tevoren aan wat er geleerd en gekend moet worden en hoe je dit gaat vragen. Oefen eventueel toetsen voor.
- Herkansingsmogelijkheden: geef de leerling de kans om dingen die slecht gingen over te laten doen.

Zorg voor een geleidelijke toename van taken en opdrachten en bied succeservaringen. Door het aansluiten op het niveau van een leerling en de geleidelijke toename van de opdrachten is de kans op succeservaringen groter. Deze geven de leerling vertrouwen in eigen kunnen en zijn noodzakelijk om faalangst te verminderen. Daarbij kan gebruik gemaakt worden van de volgende stappen (J. van Sonderen):

Bied structuur en veiligheid door:

- De leerling een taak te geven die bekend is en die hij gemakkelijk aankan
- Herinstructie te geven door van tevoren door te praten:
 - Wat de taak is.
 - Hoe de taak uitgevoerd moet worden.
 - Van welke voorkennis de leerling gebruik moet maken.
 - Wat belangrijk is bij deze taak en waar je op let bij de beoordeling.
 - Is het moeilijk of makkelijk voor je?
 - Denk je fouten te maken? Hoeveel?
 - Krijg je het af in de gestelde tijd? Hoeveel kom je, denk je? Hoeveel tijd heb je nodig?
 - Je eigen verwachtingen af te stemmen op de taakbeleving van de leerling.

Geef adequate feedback door:

- Duidelijke, zakelijke en concrete feedback te geven
- Feedback te geven over de aspecten die je van tevoren aangegeven hebt
- Aandacht te geven aan de functie die het maken van fouten heeft
- Ter sprake te brengen hoe het kind zelf over zijn prestatie denkt

Geef geleidelijk meer uitdaging:

Het uitdagingskarakter van de taak ligt aanvankelijk laag

- Er wordt veel structuur en veiligheid gegeven door een uitgebreide herinstructie, een gemakkelijke taak
- Er wordt veel feedback gegeven, ook tijdens het werk

Gaandeweg wordt het uitdagingskarakter van de taak verhoogd door:

- Moeilijker stof
- Minder uitgebreide herinstructie te geven
- Minder vaak feedback te geven

B. Relatie met leerkrachten

1. Het uitgangspunt is te handelen vanuit veiligheid en structuur:

- Bouw contact op met de leerling vanuit acceptatie en waardering
- Probeer een vertrouwensrelatie op te bouwen
- Stel duidelijke regels en grenzen
- Voer de gestelde regels consequent uit
- Bevestig positief gedrag

2. Verbeter de relatie met leerlingen die te veel aandacht vragen door:

- De leerling eerst bewust te laten worden van zijn gedrag via bijvoorbeeld een gesprek. Vervolgens door het bespreken van alternatief gedrag en leg dit vast of visualiseer het
- Geef zelf het goede voorbeeld en geef aan wat je van de leerling verwacht
- Wees ongewenst gedrag voor door bijvoorbeeld consequent te zijn en duidelijke afspraken en regels te hanteren
- Negeer ongewenst gedrag als dat mogelijk is
- Beloon het positieve gedrag. Geef aan dat je het hartstikke goed vindt dat de leerling zich aan de afspraak heeft gehouden. Er zou ook een individueel beloningssysteem aan gekoppeld kunnen worden. Leg niet te veel nadruk op de beloning want uiteindelijk zal de leerling het gewenste gedrag ook zonder de beloning moeten laten zien
- Probeer respect voor volwassenen bij te brengen
- Als een leerling agressief is, haal hem dan eerst uit de situatie, laat hem even afkoelen en bespreek het gedrag op een later tijdstip
- In sommige gevallen (met name bij oudere kinderen) kan het nuttig zijn de afspraken met betrekking tot bepaald gedrag en de gevolgen daarop schriftelijk vast te leggen. Zo'n 'contract' kan soms een extra stimulans zijn voor de leerling omdat de leerkracht en de leerling hierdoor een zekere vertrouwensrelatie aangaan. Daarnaast kan het contract helpen wanneer je wilt voorkomen dat de aandacht van andere leerlingen nog eens extra gevestigd wordt op het specifieke probleemgedrag. Kijk of je de leerling ook kan betrekken bij het in kaart brengen van zijn eigen gedrag (reflectie)
- Probeer het ongewenste gedrag niet te benoemen in groepsverband. Spreek met de leerling een teken af dat hem eraan herinnert dat hij op dat moment ongewenst gedrag vertoont (bijvoorbeeld de leerling even aankijken, een teken te geven of de leerling even aanraken)
- Geef straf als na herhaaldelijke pogingen om het gedrag te verbeteren nog niet het gewenste resultaat is bereikt

3. Verbeter het gedrag van de leerling die te weinig initiatief toont door het volgende te doen:

- Win zo veel mogelijk het vertrouwen van de leerling te winnen en bevorder zo veel mogelijk het gevoel van veiligheid
- Zorg ervoor dat er zo veel mogelijk situaties worden gecreëerd waarin direct contact mogelijk is met de leerling
- Besteed veel aandacht aan de relatie met de leerling door: veel aandacht aan de leerling te schenken (minimaal 3 á 4 keer per dagdeel), door te praten over de dingen waar hij mee bezig is, door geduldig te reageren en wat meer tijd te nemen, door af en toe een individueel gesprekje te voeren en door positieve verwachtingen te formuleren
- Stel alleen vragen waarvan het zeker is dat de leerling het antwoord weet
- Vermijd zo veel mogelijk de gesloten vragen waarop alleen met ja of nee kan worden geantwoord
- In kringgesprekken: geef de leerling wel een beurt maar niet als eerste of als laatste
- Laat merken blij te zijn met kleine vorderingen
- Probeer de leerling zijn gevoelens onder woorden te laten brengen, bespreek situaties en gebeurtenissen en laat hem verwoorden of uitbeelden wat hij denkt of voelt in een bepaalde situatie
- Stel de leerling in relatief veilige situaties (en niet ten overstaan van de hele groep) vragen over hobby's, interesses, wat er in het weekend is gebeurd, etc. In dit soort situaties kunnen - stapje voor stapje - steeds meer leerlingen worden betrokken. Uiteindelijk zou dit kunnen uitmonden in het onopvallend geven van extra beurten. Stel hierbij niet te moeilijke vragen en laat de leerling succeservaringen opdoen
- Stimuleer het nemen van initiatief
- Laat bij het maken van opdrachten het maken van eigen keuzes voorop staan en niet zozeer de prestatie. Probeer de leerling meningen, uitspraken of voorkeuren te ontlokken en ga daar serieus op in. Probeer zoveel mogelijk rekening met de voorkeur van de leerling te houden. Waardeer elke mening, keuze of voorkeur en geef geen eigen afwijkende mening als daar geen dringende reden voor is. Probeer de leerling waar mogelijk dingen te laten regelen
- Activeer de leerling in het nemen van besluiten: laat de situatie verbaliseren, laat diverse mogelijkheden aandragen met voor- en nadelen en stimuleer de leerling om een keuze te maken
- Laat de leerling dingen, activiteiten en mensen kiezen
- Blijf geduldig en verwacht niet te snel resultaat. Ga eens na hoe de vragen aan de leerling worden gesteld: een vraag als 'hoe zou jij het doen?' stimuleert meer dan de opmerking 'Nou moet je het zelf maar eens doen.'
- Geef de leerling extra klusjes of verantwoordelijkheden die als leuk worden beschouwd (iets kopiëren, vis eten geven, iets naar een andere klas brengen, klusjes van huishoudelijke aard). Laat de leerling meehelpen met bijvoorbeeld het versjouwten van een kast of het klaarzetten of opruimen van gymmaterialen
- Laat de leerling via fantasieverhalen vertellen hoe hij, een situatie die als moeilijk wordt ervaren, zou aanpakken. Probeer een situatie te behandelen die de leerling nog niet zelfstandig aankan.

Het voordeel hiervan is dat de leerling wel nadenkt over de voor hem moeilijke situaties maar dat hij ze nog niet in de dagelijkse praktijk hoeft uit te voeren

- Als blijkt dat de leerling zich moeilijk uit kan drukken omdat hij een beperkte woordenschat heeft, probeer die dan te vergroten door oefeningen te doen die gericht zijn op het verrijken van de woordenschat
- Wees in het bijzonder alert op eventuele negatieve reacties van medeleerlingen. Kap dit onmiddellijk af en wijs in die situatie op de klassenregels
- Probeer te ontdekken wat de (specifieke) kwaliteiten van de leerling zijn en probeer deze zoveel mogelijk te benadrukken
- Stimuleer zo veel mogelijk het zelfvertrouwen van de leerling (voor tips, zie punt twee bij de handelingssuggesties 'de leerling: omgaan met zichzelf')

4. Leer de leerling meer zelfvertrouwen op te bouwen bij het maken van opdrachten waardoor de drempel om hulp te vragen wanneer iets niet zelfstandig kan worden opgelost lager wordt. Voor tips, zie de handelingssuggesties van de leerling: 'Omgaan met zichzelf', het opbouwen van het zelfvertrouwen ten opzichte van het maken van opdrachten.

5. Om een goede relatie met een leerling op te kunnen bouwen, gaan Van Lieshout e.a. (1993) ervan uit dat er in ieder geval sprake is van drie componenten: een affectieve, gedragsregulerende en informatieve component.

De *affectieve component* houdt in dat een leerkracht naar het kind luistert, emoties erkent en het kind troost. Van de leerkracht wordt gevraagd dat hij: actief luistert, sensitief is en empathie toont, vertrouwen en rust uitstraalt en betrokkenheid toont.

De *informatieve component* houdt in dat een leerkracht het kind informatie geeft over het gedrag, de consequenties daarvan en alternatieven aandraagt. Het vraagt van de leerkracht dat je alternatieven niet alleen aandraagt, maar ook samen met het kind op zoek gaat naar oplossingen.

De *gedragsregulerende component* houdt in dat de leerkracht naar het kind toe:

- verwachtingen uitspreekt,
- regels formuleert,
- alternatieven verkent,
- voorbeelden geeft,
- omstandigheden aanpast en steunmaatregelen bedenkt.

Het vraagt van de leerkracht dat deze de eigen inbreng van het kind bevordert en voor een actieve betrokkenheid van het kind zorgt.

De manier van het bieden van sociale ondersteuning moet sensitief en responsief zijn.

Sensitief:

- Signalen en problemen worden waargenomen
- Deze signalen of problemen worden juist geïnterpreteerd
- De leerkracht kan de emotionele betekenis van het signaal inschatten

Responsief:

- De leerkracht reageert voldoende vaak en direct wanneer een leerling daar behoefte aan heeft
- De reactie sluit aan bij het signaal van de leerling
- De reactie sluit aan bij de eigen initiatieven van de leerling (let tijdens zijn reactie op nieuwe signalen van de leerling)

C. Omgaan met andere kinderen

1. Met betrekking tot sociale vaardigheden:

- Formuleer wat voor sociale vaardigheden de leerling moet oefenen
- Geef gerichte gedragsinstructie m.b.t. de gekozen sociale vaardigheid
- Leg uit wat anderen van de leerling verwachten
- Leer het gedrag via rollenspelen stap voor stap aan
- Help de leerling bij het uitvoeren van het sociale gedrag
- Leg bij conflicten uit wat er mis is gegaan en geef oplossingen voor alternatief gedrag
- De begeleiding moet direct belonend zijn en veel herhalingen bevatten
- Negeer ongewenst gedrag of pas een time-out toe
- Stimuleer dat de geleerde vaardigheden worden toegepast in de praktijk
- Zorg dat duidelijk is waardoor conflicten ontstaan in vrije situaties en structureer de vrije situaties op basis van deze kennis voor
- Stel ouders op de hoogte van de gekozen aanpak en probeer ze erbij te betrekken
- Voor het trainen van sociale vaardigheden kan gekozen worden voor de aanpak voor een hele groep of voor een individuele aanpak of in kleine groepjes. Er zijn allerlei methoden op de markt voor de sociaal-emotionele ontwikkeling die daar aandacht aan besteden. Voor een overzicht verwijzen we naar bijlage 6
- Het aanleren van sociale vaardigheden kan volgens het principe 'leren door waarnemen en doen'. Maak gebruik van voorbeeldgedrag. Laat aan een leerling specifieke sociale vaardigheden zien en laat de leerling dit nadoen. Geef aanvullende informatie door uit te leggen wat er gebeurt. Oefen met de leerling met behulp van een rollenspel. Het is belangrijk dat de leerling de oefeningen kan relateren aan de eigen ervaring. Vraag de leerling om voorbeelden en laat de leerling wat het geleerd heeft ook toepassen in de praktijk. Door dit te evalueren met de leerling en zonodig aan te passen, beklijft het geleerde beter
- Het voorlezen van kinderboeken kan een hulpmiddel zijn om de leerling inzicht te geven in sociale situaties. Haal hiertoe de sociaal cognitieve elementen uit het verhaal naar voren. Bespreek het gedrag van de verschillende personen uit het verhaal en betrek de leerling hier actief bij door vragen naar aanleiding van het verhaal te stellen
- Laat oudere leerlingen beschrijven wat er volgens hen bij een conflictsituatie is gebeurd en laat ze aangeven wat ze de volgende keer anders zouden doen. Bespreek dit

2. Met betrekking tot het verwerven van kennis over eigen gevoelens en de gevoelens van een ander:

- Het is belangrijk dat de leerling om kan gaan met gevoelens. De leerling moet een aantal vaardigheden leren: het herkennen van eigen gevoelens, het zich durven uiten, gevoelens onder woorden brengen en gevoelens van anderen kunnen herkennen en erop kunnen reageren
- Als leerkracht is dit te stimuleren door: gevoelens van kinderen onder woorden te brengen en te benoemen, daarover te praten met het kind, leerlingen zelf gevoelens en gedachten te laten verwoorden en kinderen te stimuleren gevoelens en gedachten van andere kinderen te herkennen
- Er zijn verschillende methoden voor het aanleren van sociale vaardigheden, zowel individueel als groepsgewijs. Voor een overzicht verwijzen we naar bijlage 6

3. Met betrekking tot het verwerven van normen en waarden:

- Besteed tijdens de les aandacht aan wat normen en waarden zijn en wat ze inhouden
- Leg meer nadruk op het ontwikkelen van normen en waarden dan aan de overdracht ervan
- Maak gebruik van alledaagse situaties bij het bespreken van waarden en normen
- Behandel de waarden en normen die op school gelden

4. Met betrekking tot gedragsproblemen:

- Zorg voor duidelijke gedragsregels. Het is belangrijk om de regels duidelijk aan de leerling uit te leggen. Op deze manier krijgt de leerling inzicht in wat van hem in bepaalde situaties wordt verwacht
- Let op positief gedrag en beloon dit gedrag. Geef aan dat je het hartstikke goed vindt dat de leerling zich aan de afspraak heeft gehouden. Hier zou ook een individueel beloningssysteem aan gekoppeld kunnen worden. Bepaalt samen met de leerling wat een mogelijke beloning zou kunnen zijn. Leg niet te veel nadruk op deze beloning. Uiteindelijk zal de leerling ook zonder de beloning dit wenselijk gedrag moeten vertonen
- Negeer het negatieve gedrag niet. Wees consequent, blijf aandacht besteden aan de conflicten die zich voordoen. Dit kan in persoonlijke gesprekken of in groepsgesprekken. Let erop dat bepaalde kinderen niet als zondebok worden aangewezen. Besteed aandacht aan het waarom van het gedrag. Bespreek welke situaties bepaald gedrag oproepen en vraag hoe leerlingen zich zouden voelen in bepaalde situaties.
Werk bij persoonlijke gesprekken met ik-boodschappen. Laat merken dat je niet de persoon afkeurt, maar wel het gedrag dat iemand vertoont. Probeer waar mogelijk de leerling ook de verantwoordelijkheden te geven voor de gevolgen van zijn gedrag
- Zoek samen naar oplossingen. Let hierbij op dat je de leerling alternatieven geeft voor het gedrag waar hij normaliter in vervalt
- Laat de leerling opschrijven wat er gebeurd is en laat hem eindigen met een beschrijving van wat hij de volgende keer anders zou doen

- Na herhaalde conflicten met medeleerlingen zal de leerling geneigd zijn om alleen te spelen en te werken. Stimuleer de leerling om actief samen te spelen en te werken. Stimuleer ook andere leerlingen de leerling erbij te betrekken. Leg in een groepsgesprek uit wat belangrijk is bij samenwerken
- Wijs de leerling regelmatig op het gezichtspunt van de ander, de gevolgen van zijn eigen gedrag voor de ander en op hoe de ander het gedrag beoordeelt. Laat de leerling actief nadenken over sociale situaties en leer de leerling zelfstandig probleempjes op te lossen
- Observeer goed, bijvoorbeeld hoe kinderen met elkaar spelen. Zorg dat je een goed beeld kunt krijgen van hoe conflictsituaties eigenlijk ontstaan. Dit is belangrijke informatie voor een individueel- of groepsgesprek
- Los problemen tussen de leerling en de anderen op in de vorm van een probleemoplossende dialoog. Hierdoor stimuleer je de leerling na te denken over zijn gedrag en naar oplossingen te zoeken. Er zijn acht stappen te onderscheiden:
 1. Vraag de leerling op een niet beschuldigende manier wat zijn visie is op het probleem.
 2. Vraag de leerling op een neutrale toon waarom hij zo handelde.
 3. Laat de leerling vertellen hoe hij zich voelde en hoe hij denkt dat de ander zich voelde.
 4. Stel de vraag aan de orde hoe je erachter kunt komen hoe een ander kind denkt of zich voelt.
 5. Vraag de leerling naar zijn ideeën omtrent oplossingen voor het probleem.
 6. Vraag de leerling erover na te denken wat er dan zou gebeuren.
 7. Vraag de leerling te beoordelen of zijn idee wel een goed idee is op basis van zijn verwachtingen over de gevolgen.
 8. Moedig de leerling aan om over verschillende oplossingen van het probleem na te denken.

D. Werkhouding

1. Met betrekking tot niet betrokken en ongemotiveerd gedrag:

- Bied zoveel mogelijk structuur:
 - Stel duidelijke en realistische doelen.
 - Verdeel een opdracht in deeltaken.
 - Spreek na de klassikale instructie de opdracht nog eens individueel door:
wat is de opdracht, welke stappen moet je doorlopen en wat heb je nodig om de opdracht te kunnen maken.
- Laat de leerling zoveel mogelijk succeservaringen opdoen:
 - Laat de opdrachten aansluiten bij het beheersingsniveau van de leerling.
 - Stel niet te hoge verwachtingen.
 - Doe een opdracht eventueel een keer voor.
 - Geef een goede beoordeling, een schouderklopje, maak een positieve opmerking, laat de leerling na afloop van de gemaakte opdracht een leuke activiteit doen, geef een sticker of een plaatje.
- Probeer de leerling zoveel mogelijk positief te stimuleren:
 - Spreek positieve verwachtingen uit en geef complimenten.
 - Zorg ervoor dat je zelf enthousiast overkomt en maak stimulerende opmerkingen.
 - Varieer met didactische werkvormen.
 - Beoordeel zoveel mogelijk de inzet en niet alleen het resultaat.
 - Beoordeel de leerling niet altijd volgens de norm.
- Richt de aandacht op de eigen verantwoordelijkheid van de leerling en op reflectie op eigen werk:
 - Laat de leerling af en toe ook een eigen manier of alternatieve manier van oplossen kiezen.
 - Stimuleer de leerling om eigen werk te controleren: spreek in het begin het werk samen door en laat de controle vervolgens steeds meer over aan de leerling zelf (wat was de vraag of opdracht, hoe heb ik het uitgevoerd, wat heb ik eerst gedaan en wat daarna, welke hulpmiddelen/denkmethoden heb ik gebruikt). Werk bij jonge leerlingen met pictogrammen.
 - Laat de leerling (via pictogrammen) aangeven hoe hij zelf vindt dat de opdracht gemaakt is en bespreek dit.
- Probeer de leerling meer inzicht te laten krijgen in eigen prestaties:
 - Geef aan wat de leerling al kan en maak dat ook visueel.
 - Laat de leerling van tevoren een inschatting maken over de opdracht met betrekking tot de hoeveelheid, de inspanning die het zal gaan kosten, het tempo waarin de opdracht gemaakt kan worden, de moeilijkheidsgraad en de hoeveelheid tijd die de opdracht in

beslag zal gaan nemen (dit kan ook met behulp van plaatjes).

- Voer een gesprekje over de resultaten aan de hand van de door de leerling gemaakte inschatting.

2. Met betrekking tot een niet taakgerichte werkhouding:

- Zorg dat er goede voorwaarden zijn gecreëerd om taakgericht te kunnen werken:
 - Zorg voor rust en veiligheid in de klas.
 - Zorg ervoor dat de regels die gelden tijdens een werkles consequent worden uitgevoerd.
 - Zorg voor regelmaat, activiteiten die op vaste tijdstippen terugkeren en visualiseer het dagrooster.
 - Geef de leerling leerstof die hij aankan en die voldoende uitdaging biedt.
 - Geef gelegenheid tot lichamelijk actie en afwisseling van activiteiten die veel concentratie vragen en de meer vrije activiteiten.
- Bied de leerling een goede structuur bij het maken van opdrachten:
 - Geef korte, duidelijke en concrete instructie.
 - Zorg ervoor dat de instructie niet te eenzijdig is. Geef bijvoorbeeld bij auditieve uitleg ook visuele ondersteuning zoals een schema of tekening op het bord.
 - Controleer of de leerling de opdracht begrepen heeft.
 - Verdeel een opdracht in deelopdrachten.
 - Spreek iedere voltooide deelopdrachten kort samen door.
 - Stel hiermee korte termijndoelen die haalbaar zijn.
 - Geef één opdracht tegelijk.
 - Maak niet te grote leerstappen.
 - Spreek met de leerling het aantal minuten af waarin het in ieder geval gericht met een taak bezig moet zijn en geef duidelijk aan wanneer die tijd verstreken is (bijvoorbeeld met een zandloper of de klok).
 - Probeer deze tijd telkens iets uit te breiden en werk eventueel met een beloningssysteem
 - Leer de leerling systematisch te werken.
 - Spreek een opdracht individueel door en laat daarbij de volgende vragen aan de orde komen: wat is de opdracht, wat heb ik nodig om de opdracht te kunnen maken (materiaal, kennis van regels en oplossingsmethoden), welke stappen moet ik doorlopen (opdracht lezen, begrijp ik wat ik moet doen, de opdracht maken, tussentijds controleren of je nog goed bezig bent, achteraf het gemaakte werk controleren), nagaan of je de opdracht helemaal hebt uitgevoerd.
 - Probeer de taakaanpak via deze weg te structureren en laat de leerling er steeds meer zelfstandig mee werken.
 - Gebruik eventueel pictogrammen of stickers op de bank ter ondersteuning.

3. Met betrekking tot een werktempo dat niet past bij de taak:

- Als de leerling te langzaam werkt, kan het zijn dat het moeite heeft met het voldoende richten van de aandacht op de taak. Kijk voor adviezen bij kopje 2: is niet taakgericht
- Word niet boos als de leerling 'vergeet' te werken maar zet het steeds weer rustig aan het werk en geef een complimentje als het een tijdje doorgewerkt heeft
- Als het kind weinig geduld heeft en het werk wordt gekenmerkt door slordigheidsfoutjes, werkt het waarschijnlijk te snel en let het niet op details. Het is dan belangrijk om het tempo te drukken, korte opdrachten te geven en het werk regelmatig te controleren
- Maak de leerling bewust van zijn eigen werktempo: bepaal aan de hand van de gemiddelde werktijd hoelang een leerling met de taak bezig is. Dit is de toegestane werktijd. Laat het kind op een schema invullen wat de toegestane werktijd is, hoelang het met de opdracht bezig is geweest en of de opdracht op tijd of niet op tijd klaar was. Bespreek de taakaanpak met de leerling en beloon een goede taakaanpak. Maak de toegestane werktijd per week korter, maar stem de tijd wel af op de mogelijkheden van de leerling